

HIG, 7,5 p vt-08
Lotten Andersson
Viksjöfors skola
Idrottsvägen 5
828 94 Viksjöfors

MOBBNING

Skolpraktik och forskningsperspektiv

I Forskningsperspektivet

Anteckningar från litteraturstudierna

I:1 Vi och dom	3
I:2 Grundskolan – ett relationsprojekt	4
I:3 Nätkulturer – vad gör barn och unga på Internet?	5
I:4 Ungas attacker mot det amerikanska samhället	5
I:5 Hur klarar man sig helskinnad genom skolan?	7
I:6 KiVa – ett forskningsbaserat antimobbingsprogram	7

II Skolpraktiken

Anteckningar från föreläsningar, seminarier och egna undersökningar

II:1 Mobbingens kontext	8
II:2 Riskmiljöer	8
II:3 Lagar och planer	8
II:4 Olika program mot mobbing	8

III Slutsatser

III:1 Vilka insatser minskar förekomsten av mobbing?	11
III:2 Vilka faktorer i skolmiljön motverkar respektive medverkar till mobbing?	11

Bilagor:

- A. Skolverket. (2006). Allmänna råd och kommentarer. *För arbetet med att främja likabehandling och för att motverka diskriminering och annan kränkande behandling*. Stockholm: Skolverket.
- B. Lag (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling
- C. Utkast till ny *Likabehandlingsplan* för Viksjöfors skola.
- D. Karta över skolgården med riskmiljöer inritade
- E. Enkätundersökningar i Viksjöfors skola om nätvanor och om mobbing.

I Forskningsperspektivet

Anteckningar från litteraturstudierna

I:1 Vi och dom

Skolan är inte den enda miljö, där individer eller grupper riskerar att behandlas på ett kränkande sätt. Det är kanske inte ens den mest riskfyllda miljön. Forskningen, som hittills varit inriktad mot skolor och arbetsplatser, behöver titta närmare på andra miljöer, skriver Eriksson m. fl. (2002) i Skolverkets undersökning *Skolan – en arena för mobbning*. Vi behöver få reda på när och var det är risk för att mobbning uppstår.

Redan 1933 formulerade Axel Sandemose Jantelagen i *En flykting korsar sitt spår*. Det var den oskrivna lag som fanns (och fortfarande finns) i den skandinaviska landsbygdkulturen, där kontakten med yttervärlden var mindre.

JANTELAGEN

1. Du ska inte tro att du är något.
2. Du ska inte tro att du är lika god som vi.
3. Du ska inte tro att du är klokare än vi.
4. Du ska inte inbilla dig att du är bättre än vi.
5. Du ska inte tro att du vet mer än vi.
6. Du ska inte tro att du är förmer än vi.
7. Du ska inte tro att du duger till något.
8. Du ska inte skratta åt oss.
9. Du ska inte tro att någon bryr sig om dig.
10. Du ska inte tro att du kan lära oss något.

En forskare från Australien, Ken Rigby (-04), pekar på liknande attityder i sitt hemland, och för den delen i andra postkoloniala länder. Men där är det de forna kolonistörernas ättlingar som "ärvt" en föraktfull attityd till urinnevånarna.

Det är viktigt, menar Rigby, att skolan undviker maktmedel mot kränkningar av detta slag. Straff riskerar att öka avståndet mellan grupperna och försvaga den redan svaga. Istället bör man försöka överbrygga motsättningarna med samarbete, över etniska, religiösa och sociala gränser. Genom att lära känna "den andre".

Rigby tar i detta sammanhang även upp aggressiva pojkars verbala mobbning (av såväl flickor som pojkar). De som inte uppfyller kraven på en stereotyp manlighet trakasseras, t.ex. genom att föraktfullt kallas "gay", i ett missriktat försök att bli säkrare i en egen gryende mansroll. Rigby konstaterar förvånat att trots att glåpord av detta slag tycks vara vanliga bland skolbarn, har han ännu inte hittat forskningsresultat som visar i vilken omfattning det sker.¹

¹ Men det finns en svensk doktorsavhandling av Miriam Eliasson från 2007, för Arbetslivsinstitutet: *Verbal abuse in school. Constructing gender and age in social interaction*, Stockholm, Karolinska Institutet.

I:2 Grundskolan – ett relationsprojekt

I Sverige år 2000 gick cirka 1 100 000 barn i grundskolan. Enligt en attitydundersökning samma år uppgav 4 % (44 000 elever) att de känner sig mobbade av andra elever, medan 6 % (66 000 elever) ansåg sig mobbade av lärare på skolan. En internationell jämförelse samma år, mellan 25 länder, visade dock att Sverige har den lägsta andelen mobbade elever, påpekar Eriksson m.fl. (2002).

Kunskapssamlandet kring fenomenet mobbning har i väldigt hög utsträckning avgränsat problemet och inte studerat det som en del av barns socialisationsprocess. Det finns emellertid några intressanta undantag. Marie Bliding Wrethander är med *Inneslutning och uteslutning – barns relationsarbete i skolan* (2007) ett sådant.²

Barn i grundskoleåldern strävar både efter att känna samhörighet med sina kamrater och att särskilja sig från dem. De formar sin egen identitet bland kamraterna och försöker att utveckla en egen kompetens i sitt umgänge med dem, skrev Hendrix, en amerikansk familjeterapeut redan 1992. Barn förbereder sig för sina vuxenrelationer genom olika relationsprojekt och de lär sig hur människors likheter och olikheter kan värderas och hanteras, skriver Wrethander Bliding 2007.

Även om det till övervägande del finns positiva inslag i barns relationsarbete, fortsätter Wrethander Bliding (2007), utsätter barn varandra ofta för uteslutning och ibland för kränkning. Arbetet med att skapa samhörighet och gemenskap, att etablera, förankra och upprätthålla nära relationer med andra och att bry sig om och ställa upp för varandra blir ofta exkluderande.

Skolans undervisningsmål sammanfaller ibland med barnens sociala mål, men kolliderar ofta. Ett sätt att studera detta förhållande är att, som Eriksson m.fl. (2002) gör, betrakta skolan som system, ett administrativt system respektive ett socialt system. I det administrativa systemet ingår alla som finns i skolan. De har lika värde, men individerna är utbytbara. Utanför eller sida vid sida med det administrativa systemet finns det sociala systemet, där individen antingen är innanför eller utanför. Man väljs in eller bort och de som är innanför är mer värdefulla. Man kan inte kräva att få vara med i ett socialt system och ingen kan tvinga ett socialt system att inlemma någon. Då upphör det sociala systemet att fungera, eller så fungerar det dolt. Eriksson m.fl. (2002) skriver:

Det är vår övertygelse att mobbing som fenomen är relaterat till situationer där det föreligger spänningar mellan dessa system, såväl i skolan som i arbetsliv, som i andra sammanhang där mobbing eventuellt kan förekomma. På denna jämförelsenivå finns nästan ingen forskning gjord, vilket är en kännbar lucka, i all synnerhet som allt större grupperingar av människor kommer att vistas på sådana arenor allt större del av sina liv. (s.132)

Barn som inte accepteras av jämnåriga befinner sig i riskzonen. Ogden (1995) har visat att man utifrån sociometrisk status i barndomen har kunnat förutsäga neurotiska störningar och andra psykiska problem i vuxen ålder. Normalt är det också en hög korrelation mellan sociometrisk status och studieprestationer.³

² Liksom Terry (1998) enligt Eriksson m.fl. s. 36-37

³I åk 2 på vår skola märktes dock inte detta samband, när jag för åtta år sen undersökte saken. Se s.10 nedan och Andersson, L. (-00): *Om konsten att nå nationella mål. En utvärdering av arbetet i en lågstadielklass*. Falun: Högskolan Dalarna, D-uppsats vid Institutionen för Pedagogik

I:3 Nätkulturer – vad gör barn och unga på Internet?

Barn idag hanterar internet som en självklarhet. De umgås på nätet och formar sin identitet där. Drygt 10 % av befolkningen är t.ex. medlemmar på Lunarstorm, de flesta unga. Många spelar också spel gemensamt på nätet. De tar lätt till sig hemsidor på andra språk och får där en lustfylld träning. De laddar hem film och musik.

Riskerna finns där, med våldsamma hemsidor och spel, med vuxna som vill utnyttja deras vilja till kontakt och med den egna, många gånger alltför naiva publiceringen av egna närgångna bilder. Liksom när det gäller trafiken måste vi vuxna lära barnen att hantera farorna, menar Umeåforskaren Elza Dunkelz (2005). Vi släpper inte ut barn på vägarna utan att ha lärt dem regler, vi måste informera, om och om igen, om risker och om kloka förhållningssätt.

I:4 Ungas attacker mot det amerikanska samhället

I *Bowling for Columbine* (2003) ger Michael Moore sin tolkning av skolmassakern i Columbine (och andra liknande händelser).⁴

Han menar å ena sidan att landet glorifierar det institutionaliserade våldet och var mans rätt att försvara sig med vapen och å andra sidan att landets medier hjälper till att göra detta rika folk till ett av världens räddaste.

US Secret Service och US Department of Education hade tidigare fått det officiella uppdraget att analysera de skolattacker som förekommit i USA. (2002) Man undersökte då inte de miljöer, eller det samhälle, där attackerna ägt rum, utan fokuserade på hur man kan identifiera ett hot av den kategorin: När skjuter en elev mot sina skolkamrater och lärare?

Mellan 1974 och 2000 hade 37 attacker av den typen inträffat. Man fann:

- o att attackerna inte var impulshandlingar
- o att de flesta förövare hade signalerat innan attacken att de hade problem
- o att de flesta förövare hade stora problem med att ta motgångar och förluster
- o att många hade övervägt självmord eller gjort självmordsförsök
- o att många förövare kände sig mobbade, anklagade eller sårade av andra
- o att det inte går att göra en användbar gärningsmannaprofil på förövarna
- o att de flesta förövare hade tillgång till och hade använt vapen innan attacken
- o att förövaren inte hotade omedelbart innan han attackerade, hans sköt direkt
- o att andra kamrater (men inga vuxna) i allmänhet kände till förövarens planer i förväg
- o att andra elever ofta var inblandade i någon grad
- o att förövarna i allmänhet inte stoppades av polisen, utan av skolpersonal.
I en femtedel av fallen avbröt förövaren själv attacken.

⁴ I *Fahrenheit 9/11* vidgar Moore perspektivet, men här diskuterar jag inte terrorism eller andra aspekter på våld mot samhället, t.ex. önskan att bli ”känd”, något som på senare tid angivits som motivation för att genomföra en massaker.

Samma år som Michael Moores film kom gav en annan Moore, Mark H., tillsammans med kollegor i The National Academies⁵ ut sin forskningsrapport *Deadly Lessons: Understanding Lethal School Violence*. De sammanfattar sin forskning om skolattacker i amerikanska skolor på detta vis:

Skyttarna var alla pojkar. De hade i de flesta fall nyligen börjat umgås i gäng som höll på med brott och flera hade åkt fast. De hade börjat prestera sämre i skolan.. De hade allvarliga hälsoproblem, som schizofreni, klinisk depression och personlighetsstörningar (något som upptäcktes efter attentatet). De hade alla lätt att få tag i vapen och de som kom från förorter och landsbygd var vana skyttar

Något förvånade upptäckte forskarna dessutom att: Hälften av förövarna kom från stabila tvåföräldersfamiljer. De flesta hade presterat goda resultat i skolan, åtminstone fram till åttonde klass och endast ett fåtal hade haft skolproblem av något slag i lägre åldrar. Endast en av förövarna skulle kunna betraktas som ”enstöring”. De vuxna runt dessa pojkar hade inte förväntat sig att någon av pojkarna skulle kunna göra sig skyldiga till något liknande.

De attacker som skedde inne i städer inträffade i sociala och fysiska miljöer där man kan förvänta sig ungdomsvåld. Så var inte fallet när det gällde attacker i förorter och på landsbygden, utan dessa miljöer kännetecknades av ett framgångsrikt näringsliv, ett stort socialt kapital, en mycket låg grad av kriminalitet och våld, men också av snabba sociala förändringar.

I de skolor som utsatts för attacker förekom vanligen många olika gäng. Medlemskap i gäng och den rang man skaffat sig inom gänget var en viktig statusmarkör. I stadsskolorna var pojkarna med i marginaliserade gäng, såväl kriminella som andra. I förorts- och landsbygdsskolorna var pojkarna i stället marginaliserade medlemmar i olika gäng. Attentatsförövarna var generellt intensivt upptagna av problemet med sin låga placering på kamraternas rangskala. De försökte värja sig från fysisk mobbning och annan kränkande behandling. Trots antydningar om vad som komma skulle var alla vuxna i omgivningen fullständigt omedvetna om saken. Det fanns en avgrund mellan ungdomskulturen och de vuxna. Pojkarna var fullkomligt övertygade om att det inte fanns någon att vända sig till eller någon väg ur det hela

De flesta fick mycket hårda straff, mellan 20 och 60 års fängelse, och de dömdes i vuxendomstolar. I städerna försökte både tjänstemän och invånare, efter attentatet, att förbättra samhällsklimatet och kommunikationen mellan unga och gamla. På landsbygden, däremot, och i förorterna såg man generellt inte alls det omgivande samhällets roll.

The National Academies anser därför att dessa åtgärder måste vidtas:

- o Barn och unga ska inte ha tillgång till vapen.
- o Gapet mellan vuxna och unga måste överbryggas, så att de unga vågar och vill berätta om problem uppstår i kamratgruppen
- o Såväl vuxna som barn och ungdomar måste bli mer medvetna om ”the often fragile status concerns of young people” (s.7).

⁵ The National Academies är en ideell sammanslutning av forskare –The National Academy of Sciences, The National Academy of Engineering, The Institute of Medicine och The National Research Council. Dessa akademier bildade ett forskningsteam ”Case Studies of School Violence Committee”. Deras rapport kom 2003.

I:5 Hur klarar man sig helskinnad genom skolan?

Det stora flertalet klarar sig genom skolan utan att vare sig mobbas eller mobba – vad beror det på? Vilka faktorer hos individen och miljön kan medverka positivt? Eriksson m.fl. (2002) konstaterar:

- Elever verkar trivas bättre på skolor som arbetar aktivt mot kränkningar.
- Yngre elever trivs bäst i kommunala skolor medan äldre elever trivs bäst i fristående skolor.
- Elever med utländsk bakgrund utsätts för färre kränkningar i fristående och små skolor.
- Trivseln är generellt högre i mindre klasser med en jämn ålders- och könsfördelning.
- Uppväxtförhållanden och vuxnas förhållningssätt kan var för sig vara en tillräcklig faktor för att påverka omfattningen av aggressiva beteende.
- Engagerade vuxna som är medvetna om mobbingproblematiken är enligt Olweus (1994) en förutsättning, en s.k. ”kärnkomponent” i kampen mot mobbing.
- Ett aggressionsbenäget barn som växer upp under omständigheter präglade av omsorg, gränssättning mot aggressivt beteende och icke-maktorienterade uppfostringsmetoder, kan till följd av detta lära in icke-aggressiva reaktionsmönster.
- På det individuella planet blir vissa barn sällan eller aldrig utsatta. Dessa barn uppfattas i allmänhet av sina kamrater som vänliga och samarbetsvilliga. De kan leka och har ofta humor. De tycks skicka ut signaler till andra barn att de tycker om dem och även aggressiva barn tycks svara positivt på dessa signaler.

En brasklapp återfinns i rapporten *Kränkningar i skolan – förekomst, former och sammanhang*, där forskarna, Osbeck m.fl. (2003) har sett ett tydligt mönster: De ”kompetenser” som behövs och används för att försvara och hjälpa - inlevelseförmåga, språk, fysisk styrka och känsla för vad som är ”normalt” - är de samma som behövs för att kränka andra. Dessa kompetenser ingår vanligtvis i vad som ibland kallas social kompetens, demokratisk kompetens eller medmänsklighet

I:6 KiVa – ett forskningsbaserat antimobbingsprogram⁶

Några finska forskare har, enligt den utmärkta antologin *Utstött – en bok om mobbing* (redigerad av Christina Thors och utgiven 2007), på uppdrag av de finska skolmyndigheterna, inlett ett omfattande försök med ett forskningsbaserat antimobbingsprogram. Mycket intressant och lovande är att det är ett nationellt program utan privata aktörer.

Forskarnagruppen menar att ett sådant program bör verka både allmänt och riktat.

Betoning och tyngdpunkt ligger på de tysta godkännarna - att få dem att ta ställning och visa att de är emot mobbing och stödjer den mobbade i stället för att uppmuntra mobbaren. (s.90)

För de riktade åtgärderna ska varje skola välja ut och utbilda ett team på tre personer ur personalgruppen, men det som gör KiVa programmet speciellt är, skriver Salmivalli och Willför-Nyman, mångfalden av konkret material för lärare och föräldrar: Det universiella programmet omfattar 20 lektioner – grupparbeten, diskussioner, filmer och rollspelsövningar. KiVa-programmet utnyttjar också den virtuella inlärningsmiljön för att träna in nya förmågor. Datorspelet mot mobbing har tre komponenter: JAG VET, JAG KAN och JAG GÖR. Först får eleverna repetera lektionsinnehållet och testa vilken typ de är. Sen utsätts de för problem i utmanande virtuella situationer. Sist ska de omsätta kunskaperna i verkligheten.

⁶ ”Kiusaamista Vastaa” betyder *mot mobbing*, men ”kiva” betyder även *trevlig, bra och nått*

II. Skolpraktiken

Anteckningar från föreläsningar och seminarier samt egna undersökningar

II:1 Mobbningskontext

Under vår första träff placerade Peter Gill kursens tema i en historisk, geografisk och social kontext. Värt att notera är att även om våld mot barn aldrig kan accepteras, så lever barn idag i Sverige förhållandevis tryggt.

II:2 Riskmiljöer

Vår andra träff ägnade vi huvudsakligen åt den undersökning som vi alla genomfört på våra respektive skolor. Vi redovisade de riskmiljöer som eleverna upplever, t.ex. dolda hörn på skolgården, korridorer, toaletter och andra ställen där lärare inte vistas. Internet nämndes också. Elever hade uppmanats att måla in dessa som röda fält på en skolkarta (där grönt symboliserade riskfri miljö och gult områden där det ibland händer saker). Kartan sattes sen upp i lärarrummet, som en extra påminnelse för rastvakterna. Denna idé tog vi med oss hem (och vår karta finns med i detta arbete som bilaga D).

Flera skolor saknade rastvakter. Vid några högstadieskolor skötte fritidsledare detta arbete. Låg- och mellanstadieskolorna har rastvakter, ibland utmärkta med lysande västar.

Internet är en virtuell riskmiljö. I vår skola får eleverna spela engelska spel (på internet) som belöning när de arbetat hårt. För det mesta spelar pojkarna då *Runescape*. Ibland lyssnar de på musik från *Youtube* när de spelar spel. För att få reda på hur våra egna elever använder nätet när jag inte är med gjorde jag en anonym enkät i mitten av april (bilaga E). I klass sex tillbringade de flesta elever då mellan 10 minuter och två timmar framför datorn varje dag. Någon satt längre och alla sa att det varierade från dag till dag. Det visade sig att de i många fall fortsatte med det spel de spelat i skolan. Några gick in på *Blocket* för att titta på olika fordon och hästintresset fick man tillgodosett på *Hipponized*.

II:3 Lagar och planer

I skolan gäller lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling (SFS 2006:67, se bil.B). En elev som blivit mobbad kan väcka talan mot skolhuvudmannen och kräva skadestånd. Barnombudsmannen kan föra elevens talan.⁷ Utifrån lagen och handledningen från skolverket har vi gemensamt försökt omarbeta våra egna likabehandlingsplaner. Detta arbete fortsätter på vår skola i augusti (bilaga C).

II:4 Olika program mot mobbning

Farstamodellen, KOMET, SET, Friends och Dan Olweus program mot mobbning är de som oftast används i svenska skolor. I en del fall har skolorna köpt författarnas manual, i andra fall praktiserar skolan en egen modifierad form av ursprungsmodellen. Vår skola följer ingen modell, men om vi ska pröva en modell verkar både Olweus och KiVa (se s.7 ovan) intressanta.

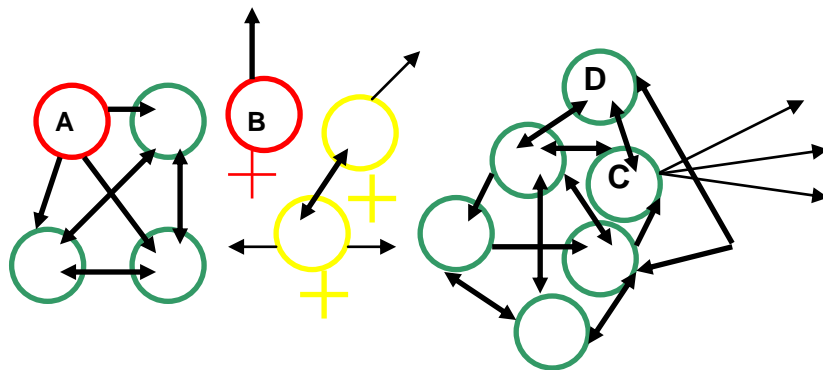
Varje år brukar jag undersöka hur relationerna utvecklas i den klass jag undervisar.

⁷ Vuxna som blir mobbade på sina arbetsplatser har inte detta skydd. Varken facket eller lagen skyddar dem. I hälften av alla mobbingfall är det chefen som mobbar, och facket, som man tror ska kunna hjälpa den enskilde, har väldigt lite att sätta emot arbetsgivaren. Endast om mobbingen faller under diskrimineringslagen har den enskilde vuxne chans till upprättelse. (<http://sv.wikipedia.org/wiki/Mobbning>)

Eleverna brukar få svara på vem eller vilka de helst skulle vilja arbeta med i klassrummet och vem eller vilka de helst leker med på rasterna. Jag ritar in deras val i ett sociogram. För det mesta ser jag att alla hittar sin ”flock” under tiden på mellanstadiet. Kommer man ny under den tiden kan det emellertid bli bekymmersamt.

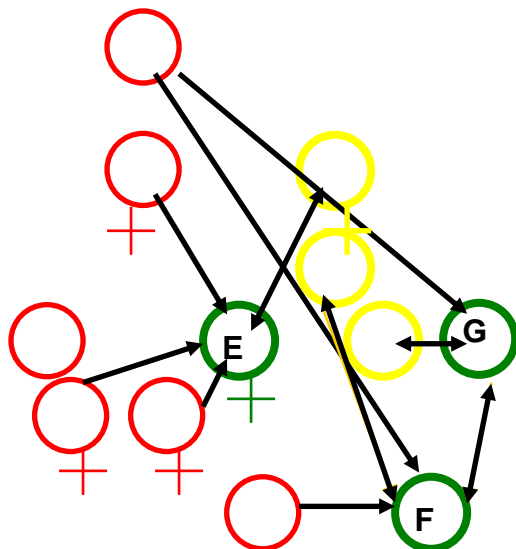
Förra året, i femman, började en ny pojke (A) i klassen. Han verkar fungera bra i med sina kamrater, men blir inte vald av någon, när jag i sexan ber dem välja (högst tre) kamrater som de vill gå med i sjuan. Högstadiet kräver nämligen att jag delar in klassen i lika stora grupper. Jag tolkar det som att A är tolererad, men inte omtyckt, och placerar in honom i den grupp om fyra som han har valt. En flicka (B) kom ny i våras och har deklarerat att hon väljer ett annat högstadium. Två av pojkarna (C och D i gruppen om sex nedan) anmäler frivilligt att de kan tänka sig att gå med de båda flickorna, för att de också ska kunna bilda en grupp om fyra.

Figur 1. Sociogram över kamratrelationer i en åk 6. Varje elev i den undersökta klassen motsvaras av en ring. De elever som valdes av flera andra har markerats med grönt, de som valdes av en person med gult och de som ingen valde har markerats med rött. Pilarna visar elevernas val.

Barn på lågstadiet är i början av sina relationsskapande processer. Diagrammet nedan visar hur det såg ut i en tvåa 1999. Alla flickor vill vara med flickan E och alla pojkar vill vara med pojkarna F och G. Observera att valen i såväl tvåan som sexan är strikt könsbundna.

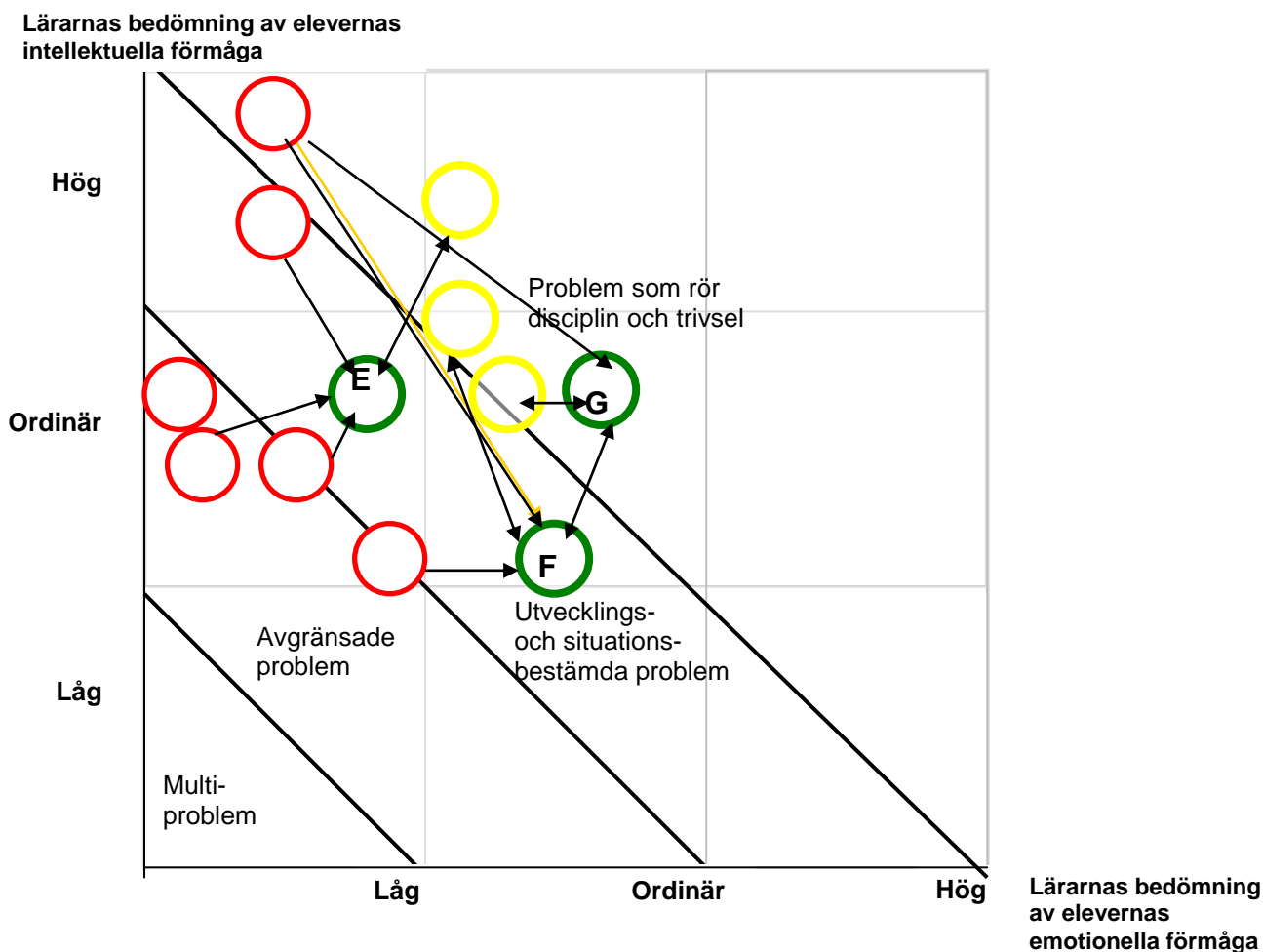
Figur 2. Sociogram över kamratrelationer i en åk 2. Varje elev i den undersökta klassen motsvaras av en ring. De elever som valdes av flera andra har markerats med grönt, de som valdes av en person med gult och de som ingen valde har markerats med rött. Pilarna visar elevernas val.

Undersökningen i åk 2 som redovisas i figur 2 är från en undersökning 1999. I figur 3 gör jag, antagandet att en hög intellektuell förmåga kan kompensera bristen på emotionell förmåga, och vice versa, när det gäller social navigering i skolan.⁸

Lärarna har här skattat elevernas emotionella mognad och jag har placerat in lärarnas skattningar i relation till elevernas resultat på olika kunskapsstest. Mönstret som framträder kan ge en fingervisning om hur eleven kommer att klara skolmiljön.

Figur 3 Art och grad av skolproblem, enligt Ogdens (1995) kategorier, som barn kan riskera, sedda som en funktion av emotionell och intellektuell förmåga (dvs.skolprestationer). Varje elev i den undersökta klassen motsvaras av en ring. Pilarna visar vilka barn som valdes som lekkamrater

Barnens arbete med att skapa en egen kamratkultur pågår alltid, oavsett inblandning från vuxna. Men vuxnas deltagande i barns sociala tillvaro är ett väsentligt inslag i detta arbete och det spelar roll hur detta deltagande sker. Det är därför viktigt, menar Wrethander Bliding (2007), att de omgivande vuxna skaffar sig kunskaper om hur barns relationsprojekt kan yttra sig. Det försöker vi göra, men vi måste bli bättre på det.

⁸ Jag var inspirerad av en norsk forskare Terje Ogden (1995) som konstruerat figurens problemnivåer

III. Slutsatser

III:1 Vilka insatser minskar förekomsten av mobbning?

Trots alla handlingsprogram, stödsystem och kampanjer tycks mobbingfrekvensen förbli i stort sett konstant över tid. Vissa positiva resultat har kunnat konstateras i ett kortsiktigt perspektiv, men de långsiktiga effekterna tycks utebli, skriver Gun-Marie Frånberg (2003) i sin granskande rapport till Nordiska Ministerrådet, där hon kartlägger den forskning och de utvärderingar som gjorts i ämnet.

Min uppfattning är att arbetet med demokrati- och solidaritetsfrågor aldrig kan ha bestående effekt. En snabb titt i en dagstidning räcker för att inse det. Det finns inte heller någon enkel lösning, eftersom relationer och problemen med dem är så olika. Ibland räcker det med insatser på individuell nivå, ibland måste perspektivet vidgas. Men arbetet har högsta prioritet när det gäller barn och ungdomar, som faktiskt håller på att lära sig vad det är att vara människa och hur man blir accepterad som en i flocken.

På vår skolgård skottar traktorn varje vinter upp stora snöhögar. Barnen älskar att leka där. De bygger grottor och har snöbollskrig. Men vi måste ha långa gemensamma diskussioner med barnen om reglerna för dessa lekar. Det brukar bli så att en hög är krigshögen, där härskar sexorna. Alla de andra barnen utmanar sexornas välde. De små brukar till en början beklaga sig när de blir besegrade och då gäller det att besluta om en gemensam nivå för kampen – inga isklutar och inget övervåld. Om vi vuxna ibland tröttnar och föreslår skilda raster för de yngre och de äldre barnen protesterar båda grupperna. De vill fortsätta kampen och vi har hittills lyckats komma fram till regler som alla vill följa. Men – nästa år måste vi börja om på nytt med dessa diskussioner. Det hela är ett mycket bra tillfälle till undervisning i demokrati och solidaritet.

Vi behöver alla om och om igen påminnas om gränserna för vår sociala tillvaro. Och vi behöver påminnelser i stort och smått, i ett globalt perspektiv och i ett nationellt, i lokalsamhället, i klassrummet och i familjen.

Det behövs lagar för att vi ska sköta oss och det behövs konsekvenser ifall vi bryter dem. Det behövs institutionaliserad solidaritet och frivillig. Det behövs teoretisk forskning, nationella lärar- och ledarutbildningar och kampanjer i media. Däremot behövs knappast fler såpor på teve, där kränkningar görs till tittarnöje.

Vi är ömsesidigt beroende av varandra, men vi glömmer ständigt bort det.

III:2 Vilka faktorer i skolmiljön motverkar respektive medverkar till mobbning?

I Viksjöfors skola har vi små klasser och en jämn åldersfördelning i klasserna. Detta är, enligt litteraturen, gynnsamma faktorer som ökar sannolikheten för att barn trivs i skolan (och mycket riktigt säger nästan alla barn i Viksjöfors skola att de trivs bra eller ganska bra).

Skolan är en utpräglad glesbygdsskola och Jantelagen är mer känd, åtminstone innebörden, än Lag (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling. Vi har 5 elever med utländsk bakgrund, men de kommer från de nordiska länderna och barnen uppfattar inte någon olikhet i det avseendet.

Skolan har tre gånger så många pojkar som flickor och denna könsfördelning ökar riskerna för mobbning. Personalen måste därför arbeta särskilt aktivt mot kränkningar. Alla vuxna runt

barnen måste bli mer medvetna om mobbningsproblematiken och den rådande könsordningen. Vi ska därför försöka få med två lärare varje termin på skolverkets utbildnings-satsning mot mobbning.

Vi försöker redan använda oss av icke-maktorienterade uppfostringsmetoder, eftersom vi vet att det minskar omfattningen av ett aggressivt beteende. Om det är möjligt ska vi försöka få tag i det dataprogram som nu ska användas i finska skolor. Att träna virtuellt verkar vara ett intressant alternativ. *Öva och göra* har alltid bättre effekt än *lyssna och se*.

Vi måste uppmärksamma när vissa elevers känsla för vad som är "normalt" används för att kränka andra. Detta är ett problem på landsbygden och har varit ett problem under året som gått. Vi måste därför i ännu högre grad än tidigare inrikta oss på att få "de tysta godkännarna" att verka mot mobbning. Denna kurs har inspirerat oss till nya krafttag!

I enkätsvaren i nedanstående tabell kan man se inom vilka områden vi på vår skola skulle kunna förbättra våra resultat. Svaren kan jämföras med resultatet från Osbecks m.fl. (2003) undersökning i Västsverige eftersom frågorna är hämtade från den studien.

Tabell 1. Trivselundersökning i Viksjöfors skola i april 2008. Nuläge och förslag till åtgärder.

Nuläge i början på april 2008	Förslag till åtgärder
95 % av barnen (54 barn) i Viksjöfors skola trivs i skolan, men....	
29 % av barnen (17 barn) tycker inte att de får vara med och bestämma vad de ska göra i klassen.	Fler klassråd. Samtal om vad läroplanen säger och lagen, som vi alla måste lyda.
28 % av barnen (16 barn) har ingen vuxen som de kan gå till och prata om de känner sig rädda eller oroliga.	Vänligare och mer lyhört bemötande.
23 % av barnen (13 barn) har under detta läsår råkat ut för att bli slagna, hotade, knuffade eller liknande, så att de blivit arga, sårade eller ledsna?	Rastvakter med västar. Jobba mer aktivt för att få de "tysta godkännarna" att bli antimobbare
21 % (12 barn) har ingen kompis som de kan gå till och prata om de känner sig rädda eller oroliga.	Samtala om detta på utvecklingssamtalen..
16 % av barnen (9 barn) har känt sig oroliga ibland i skolan.	Samtala om detta på utvecklingssamtalen
16 % av barnen (9 barn) har råkat ut för att de inte får vara med och leka eller blivit utanför.	Dramaövningar. De som inte kan leka måste träna sig på det.
16 % av barnen (9 barn) tycker inte att de får den hjälp du behöver i skolan.	Hjälplistor.
9 % av barnen (5 barn) har under läsåret blivit kallade något som gjort dem arga, sårade eller ledsna? <small>Två pojkar har kallats för böj eller böjgåvel, en flicka har kallats sopa och att hon har damp. En annan har kallats fetto. En pojke har (sällan) retats för att han pratar konstigt och två pojkar berättar att andra barn har rimmat på deras namn.</small>	Tydligare markeringar från vuxna. Jobba mer aktivt för att få de "tysta godkännarna" att bli antimobbare.
7 % av barnen (4 barn) har under läsåret råkat ut för att någon har härmat deras sätt att tala.	Tydligare markeringar från vuxna.
7 % av barnen (4 barn) har under läsåret råkat ut för att någon har mobbat dem.	Jobba mer aktivt för att få de "tysta godkännarna" att bli antimobbare.
7 % av barnen (4 barn) tycker inte att deras lärare behandlar dem rättvist.	Diskussioner om rättvisa på klassrådet.
4 % av barnen (2 barn) har själv mobbat andra i skolan under detta läsår.	Tydligare markeringar från vuxna.

I Ovanåkers kommun finns 9 grundskolor och ett gymnasium. Om skolverkets utbildningssatsning ska få ett genomslag i verksamheten måste alla dessa skolor utbilda åtminstone delar av sin personal mot mobbning och kränkande behandling. De flesta lärare (och föräldrar) har åsikter i frågan, men åsikterna är inte alltid grundade på fakta. En spridd myt är t.ex. den, att mobbaren är en socialt inkompetent person.

Vi som gått kursen, 1 % av lärarkåren i vår kommun, kommer att bidra efter bästa förmåga. Vi kommer, till att börja med, att berätta om det vi har lärt oss vid hösten upptaktsträff för lärarna i vår del av kommunen. Vi kommer också att följa såväl skolverkets som den finska satsningen mot mobbning med intresse.

Till sist några reflektioner som inte rör bara vår kommun:

1. Eftersom barn sorterar varandra efter likheter anser jag, att rektorer och lärare bör tänka på att organisera arbetet i klassrummet utifrån den principen. Den pågående individualiseringen skulle kunna struktureras mer medvetet: Enskild undervisning, specialundervisning, hemspråk osv. skulle bara arrangeras när inga gemensamma aktiviteter pågår.
2. Lärare upptäcker sällan mobbning och ingriper, enligt Frånberg (2003), endast i 4 % av mobbningsfallen. Det är en häpnadsväckande låg siffra! Kanske kan den nya lagen innebära att fler tjänstemän ställs till svars. Som lärare måste vi vara beredda på detta. I bästa fall hjälper domstolarna oss att diskutera och pröva var gränsen går mellan
 - en sund relationsträning och en olaglig kränkning
 - att fostra och att kränka en elev
 - föräldrar och lärares ansvar för fostran
3. Vi måste som grupp skaffa oss mer kunskap, för att kunna hantera mobbningssituationer professionellt och för att kunna stå till svars för vårt agerande.

REFERENSER

- Dunkels, Elza. (2005).
Nätkulturer – vad gör barn och unga på Internet?
Umeå: Umeå universitet. Tidskriften för lärarutbildning och forskning.
- Eriksson, Björn; Lindberg, Odd; Flygare, Erik och Danebeck, Kristian. (2002).
Skolan – en arena för mobbning
Stockholm: Skolverket.
- Frånberg, Gun-Marie. (2003).
Mobbning i nordiska skolor. Kartläggning av forskning om nationella åtgärder i nordiska skolor.
Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Hendrix, Harville. (1992)
Ta vara på den kärlek du finner
Smedjebacken: Forum 1996
- (<http://www.wikipedia/sandemose/jantelagen>)
- Eliasson Miriam (2007) *Verbal abuse in school. Constructing gender and age in social interaction*
Stockholm, Karolinska Institutet
- Liedman, Sven-Erik, (1999)
Att se sig själv i andra. Om solidaritet.
Falun: Bonniers
- Moore, Mark H.; Petrie, Carol V.; Braga, Anthony A. and McLaughlin, Brenda L. (Red.). (2003).
Deadly Lessons: Understanding Lethal School Violence,
Washington, USA: The National Academies Press.
- Ogden Terje i Asmervik S.; Ogden T.; Ryvold A-L.(1995)
Barn med behov av särskilt stöd
Lund: Studentlitteratur
- Olweus, Dan. (1994).
Mobbning i skolan – vad vi vet och vad vi kan göra.
Stockholm: Liber utbildning.
- Osbeck, Christina; Holm, Ann-Sofie och Wernersson, Inga. (2003).
Kränkningar i skolan – förekomst, former och sammanhang.
Göteborgs universitet: Centrum för Värdegrundsstudier.
- Rigby, Ken. (2004).
Addressing Bullying in Schools: Theoretical Perspectives and their Implications.
School Psychology International
<http://spi.sagepub.com/cgi/reprint/25/3/287>
- Skolverket. (2006). Allmänna råd och kommentarer.
För arbetet med att främja likabehandling och för att motverka diskriminering och annan kränkande behandling.
Stockholm: Skolverket. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1646>
- Thors, Christina (red). (2007).
Utstött – en bok om mobbning
Stockholm: Lärarförbundet
- United States Secret Service and United States Department of Education
Vossekuil, Bryan; Fein, Robert A.; Reddy, Marisa; Borum, Randy and Modzeleski William. (2002).
The Final Report on Findings of the "Safe School Initiative": Implications for the Preventions Of School Attacks in the United states
Washington D.C.: Darby: Diane Publishing Co
- Wmrethander Bliding, Marie. (2007).
Inneslutning och uteslutning – barns relationsarbete i skolan
Lund: Studentlitteratur.

Tabell 1

*Internetvanor:**Websidor som besöktes av 8 elever (varav en flicka) i åk 6 vid Viksjöfors skola i april 2008*

Websida	Antal elever som brukar besöka sidan
Youtube	5
Runescape	4
Kamrat	3
Blocket	3
1001spill	3
Jesper	2
Armorgames	2
Lunar	1
Miniclip	1
Dragonfable	1
Flashportal	1
Olika spel	1
Hipponized	1
Msn	1
Bilddagboken	1

Tabell 2. Triveselundersökning i Viksjöfors skola, åk 1-6, i april 2008

Klasser: 1-6					
1.	Kön: 38 pojkar och 19 flickor. Summa 57.				
2.	Kommer dina föräldrar från ett annat land än Sverige? Vilket land: Finland, Åland, Finland, Norge				
		DÅLIGT	GANSKA DÅLIGT	GANSKA BRA	BRA
3.	Hur trivs du i skolan?	2%	4%	46%	49%
		ALDRIG	SÅLLAN	IBLAND	ALLTID
4.	Har det hänt i ettan/tvåan/trean/fyran/femman/sexan att du känt dig rädd eller orolig i skolan?	56%	26%	16%	
5.	Har du någon vuxen på skolan som du känner att du kan gå till om du vill prata (om du är rädd eller orolig)?	12%	16%	30%	42%
6.	Har du någon kompis (eller annan elev) på skolan som du känner att du kan gå till om du vill prata (om du är rädd eller orolig)?	9%	12%	18%	61%
7.	Har det hänt i ettan/tvåan/trean/fyran/femman/sexan att du i skolan inte får vara med och leka/blivit utanför?	47%	32%	11%	5%
8.	Har det hänt i ettan/tvåan/trean/fyran/femman/sexan att du i skolan blivit slagen, hotad, knuffad eller liknande, så att du blivit arg, sårad eller ledsen?	4%	39%	19%	4%
9.	Har det hänt i ettan/tvåan/trean/fyran/femman/sexan att du i skolan blivit kallad något som gjort dig arg, sårad eller ledsen?	63%	28%	5%	4%
10.	Om det hänt; ge exempel på något du blivit kallad	sopa, har damp (flicka), pratar fel (pojke), bög, böggjävvel (2 pojkar), fetto (flicka), namnrin (2 pojkar),			
11.	Har det hänt i ettan/tvåan/trean/fyran/femman/sexan att någon i skolan härmat ditt sätt att tala?	67%	23%	5%	2%
12.	Har du under din tid i ettan/tvåan/trean/fyran/femman/sexan blivit mobbad i skolan?	86%	7%	7%	
13.	Har du under din tid i ettan/tvåan/trean/fyran/femman/sexan själv mobbat andra i skolan?	86%	11%	2%	2%
14.	Tycker du att du får den hjälp du behöver i skolan?	7%	9%	44%	35%
15.	Tycker du att du får vara med och bestämma vad ni ska göra i klassen?	11%	18%	42%	30%
16.	Tycker du att din lärare behandlar dig rättvist? (Åk 4 olika för olika lärare)	5%	2%	28%	72%